

Semiotisk spill i min(n)elagt landskap

AAGE LANGHELLE

Vårt første arkiv er vår egen hjerne. Det andre er vår kollektive hukommelse. Materiale lagres, og informasjon oppbevares i forskjellige medier. Kilder studeres, og nye fortolkningsjikt føyes til. Svært mange samtidskunstnere bruker historie som en viktig komponent i sine arbeider. Få kunstnere går så rett på sak som Hans Haacke i prosjektet DER BEVÖLKERUNG (2000-) i det tyske riksdagsbyggets nordlige lysgård. Haacke inviterer oss til kritisk refleksjon rundt begreper som nasjon, folk, befolkning og identitet.

Semiotisk samspill

Sentrert i lysgården er det installert en stor kasse med jord. Midt i kassen står det med lysende skrift DER BEVÖLKERUNG (Til/for befolkningen). Skriften kan ses fra alle etasjer og fra taket. Den henviser til inskripsjonen DEM DEUTSCHEN VOLKE (til/for det tyske folk) fra 1916 på byggets vestlige portal. Sentralt i prosjektet står forholdet mellom tilegnelsen DEM DEUTSCHEN VOLKE og Haackes tilføyning i samme typografi DER BEVÖLKERUNG. Haacke mener de demografiske endringene i dagens demokratiske Europa tilsier at man må bytte ut *folk* med *befolkning*, eller man må endre forståelsen av begrepet *folk* slik at hele befolkningen føler seg som en del av det tyske folket. Haacke begrunner også prosjektet med at betegnelsen *DEM DEUTSCHEN VOLKE* er historisk belastet. Haackes intensjon er, som i de fleste av hans prosjekter, å synliggjøre underliggende mekanismer og maktstrukturer i samfunnet.

Prosjektet inngår i «Kunst im Reichstag» i regi av Kunst am Bau (Tysklands svar på KORO). Haacke ble invitert av en komité bestående av 12 medlemmer fra Forbundsdagen til å legge frem en idé til et kunstprosjekt. Forslaget hans var svært omstridt, men ble til slutt godkjent av et knapt flertall i Forbundsdagen.

Politikerne deltar i prosjektet

Haacke har invitert hvert nye medlem av Forbundsdagen til å bringe med en sekk jord fra sin valgkrets og strø den i kassen rundt bokstavene. De fleste medlemmene har til nå valgt å delta, men enkelte ønsker av politiske grunner å avstå. Siden jord ofte er full av frø og spirer, vokser det stadig frem buskas som blir overlatt til seg selv i verket. Man kan se det som en hyllest til «moder jord», men samtidig som et forsøk på å «gjenerobre» et ritual som nasjonalsosialistene med sin «Blut und Boden»-mytologi la beslag på. Navnet på medlemmet av forbundsdagen og tidspunktet for vedkommendes deltakelse er

gjort offentlig tilgjengelig. Et webkamera gir oss mulighet til å følge endringene på stedet. Kameraet overfører til en webside¹ som også må forstås som en del av prosjektet.

Folket eller riket

Inskripsjonen DEM DEUTSCHEN VOLKE ble alt i 1894 foreslått av Paul Wallot, byggets arkitekt. Riksdagsbygget ble bygget for den tyske riksdagen. Av den grunn anså arkitekten det tyske folk som sin oppdragsgiver. Skikk og bruk på den tiden var å tilegne bygget byggherren. Keiser Wilhelm II ønsket DER DEUTCHEN EINIGKEIT som inskripsjon. Keiseren valgte senere å støtte byggkommisjonens forslag DEM DEUTSCHEN REICHE. Parlamentarikerne kranglet i over 20 år før arkitektens forslag vant frem. Også valg av typografi var så omstridt at en egen font «Kapital-Unzial-Fraktur-Bastarda» ble designet til formålet. En tilegnelse til det tyske folk, i stedet for til det tyske riket, ble først realisert da fremgangen i første verdenskrig uteble. Keiseren trengte nå å styrke sin posisjon i folket. Bokstavene ble støpt av kanonkuler som var bytte fra krigen mot Napoleon i 1813. Skriften ble støpt i bronsestøperiet Loevy som var en jødisk familiebedrift. Familien ble offer for nasjonalsosialismen.

Nasjonalsosialismen

Begrepsparet «Blut und Boden» ble hyppig brukt i det nasjonalsosialistiske propagandamaskineriet. Parolen var ment å fremme en forestilling om et gjensidig avhengighetsforhold mellom en etnisk gruppe og et landområde. Ofte i en kontekst hvor også varianter av «Dem Deutschen Volke» inngikk. Etter annen verdenskrig er disse to uttrykkene for de fleste negativt ladet og vanskelig å holde fra hverandre.

Historie og samtid

Haackes bruk av ordene DER BEVÖLKERUNG er inspirert av Bertolt Brecht: «De som i vår tid sier befolkning i stedet

Vestfasaden til Riksdagsbygget der Forbundsdagen holder til.

Foto: © Deutscher Bundestag/Lichtblick/Achim Melde

«Blut und Boden» var en ideologisk retning og et politisk uttrykk som ble slagord i den tyske nasjonalsosialistiske propagandaen før og under andre verdenskrig. I «Blut und Boden»-ideologien var «blod» symbol på opphav, slekt, arv og rase, mens «jord» representerte jordsmonn, hjemstavn og landområde. Ifølge dette synet dannet «blod og jord» livsgrunnlaget for mennesket - sammen med tradisjonelt jordbruk og bondeliv. Som begrepspar

kan «Blut und Boden» føres tilbake til boken *Der Untergang des Abendlandes* (1922) av Oswald Spengler, men begrepet ble «overtatt» av August Winnig og benyttet i bøkene *Befreiung* (1926) og *Das Reich als Republik* (1928). Bøkene begynner med setningen «Blod og jord er folkets/menneskenes skjebne». Først med boken *Neuadel aus Blut und Boden* (1930) av Richard Walther Darré ble begrepet sentralt i den nasjonalsosialistiske ideologien.

Hans Haackes verk i lysgården i Forbundsdagen med innskriften "Der Bevölkerung" slik det så ut ved åpningen i 2000.

Foto: Engelbert Reineke

for folk [...] slutter/lar være å støtte mange løgner».² Haacke etablerer et diskursivt felt om et tema i samtiden ved hjelp av historien. Ved å tilføye DER BEVÖLKERUNG viser Haacke til en transformasjonsprosess som pågår i store deler av Europa, der relativt homogene kulturelle og etniske grupper går over til å bli en flerkulturell befolkning. At det i Tyskland, ifølge Haacke, lever cirka 10 millioner mennesker uten tysk pass blir et faktum som understreker betydningen av verket.

Politikk og resepsjon

Andre verdenskrig og naziregimets grufulle handlinger preger også dagens tyske samfunn. Selv om spørsmål om «Individuell skyld versus kollektiv skyld» og «det tyske folk versus naziregimet» ikke eksplisitt kommer til uttrykk, leses det inn i Haackes prosjekt. Resepsjonen ser ut til å følge etablerte politiske skillelinjer. Mange konservative politikere og velgere ser prosjektet som et forsøk på å frarøve det tyske folk dets identitet og dets rett til å bestemme i eget hus (Forbundsdagen som holder til i riksdagsbygget). De grønne, sosialdemokratene og resten av venstresiden, derimot, oppfatter det som et prosessuelt og deltakende prosjekt som inviterer til refleksjon om hvilket samfunn vi vil ha i fremtiden.

Etterspill

Hans Haacke har også i ettertid skapt debatt. Han neker avbildning på internett av DER BEVÖLKERUNG. I 2006 ble den kjente SPD politiker og blogger Petra Tursky-Hartmann kontaktet av VG Bild-Kunst (Tysklands svar på Kopinor/Bono) og gjort oppmerksom på at hun ulovlig hadde lagt ut tre fotografier av kunstverk av kunstnere de representerte på sin blogg. Tursky-Hartmann ble først tilbudt en kommersiell lisens av VG Bild-Kunst, men tilbudet ble trukket tilbake da Haacke nektet. Det er kun arbeider som befinner seg i det offentlige rom som krever aksept av kunstneren for å bli avbildet, og juridisk betraktet er ikke lysgården et offentlig rom. Haacke er nå i forhandlinger med Forbundsdagen om en eventuell rett til avbildning på internett mot betaling.

I tyske medier formidles det liten forståelse for Haackes holdning. Dagens sosiale medier på internett baserer seg på interaksjon. Blogging, deling, tagging eller det å kommentere bilder, artikler eller annet innhold er en naturlig del av dagens kommunikasjon og debatt. Selv om man på en webside kan se en videooverføring fra lysgården, er befolkningens deltakelse i prosjektet minimal.

¹ www.bundestag.de/kulturundgeschichte/kunst/kuenstler/haacke/derbev-oelkerung/

² Brecht, Bertolt: *Fünf Schwierigkeiten beim Schreiben der Wahrheit*. 1935.

Hans Haacke (født 1936 i Köln) har vært bosatt i New York siden 1965, og regnes som en viktig pioner innen konseptkunsten. Han underviste ved Cooper Union fra 1967-2002, et velkjent college i New York. Siden slutten av 1960-tallet har Haacke i en rekke prosjekter undersøkt forholdet mellom økonomiske og politiske interesser i samfunnet og kunstmarkedet. I 1971 skulle Hans Haacke ha en separatutstilling i Solomon R. Guggenheim-museet. Da det ble kjent at han skulle vise arbeidet «Shapolsky et al. Manhattan Real Estate Holdings, A Real Time Social System, as of May 1, 1971» avlyste museumsdirektøren utstillingen 6 uker før åpning. Harry Shapolsky var en av forvalterne i museet, og inngikk i en kritisk granskning av tvilsom eiendomsandel på Manhattan. Etter denne hendelsen mener Haacke at han har hatt «husforbud» i amerikanske museer. To andre kjente arbeider retter seg mot tyske og amerikanske interesser i Irak. Fotografiet *The Stargazer* viser en person med en torturhette som ser ut som det amerikanske flagget. Tyske økonomiske interesser i Irak får passet påskrevet i arbeidet *Raise the Flag!*, som er utført i velkjent SS-stil. Forholdet mellom økonomi og økologi og mellom kollektiv og historisk bevissthet, som i prosjektet DER BEVÖLKERUNG, er andre temaer i Haackes komplekse kunstneriske praksis. Formen er i enkelte arbeider direkte og provoserende for mange, men samtidig benytter han seg av omfattende og svært presise metoder. Haacke ønsker å synliggjøre systemer og strukturer i samfunnet som han mener det er grunn til å sette et spørsmålstegn ved.